

SVENSK-NORSK

DEBATT

I förra årgångens sista häfte, sid. 673 ff., lämnade konsulent Knut Getz Wold några sammanfattande uttalanden om norska synpunkter på förhållandet mellan Sverige och Norge under kriget. Det skedde såsom ett led i den önskade uppriktiga och öppna debatten mellan broderfolken. Svensk Tidskrift framlägger här nedan några svenska synpunkter.

VÄNNER böra och kunna tala rent ut med varandra. Däröfver äro vi i Sverige och Norge säkerligen ense. Det är alldeles riktigt, som konsulent Getz Wold skriver i sitt sympatiskt uppriktiga inlägg, att — såsom förhållandena eller snarare stämningarna utvecklats mellan våra båda länder under krigsåren — ett meningsutbyte *måste* komma till stånd. Så har ju också skett, men — däri ge vi författaren alldeles rätt — det har icke varit så klargörande som man kunnat önska. En mängd på mer eller mindre lösa rykten grundade missförstånd kvarstå alltjämt och måste utluftas genom öppen och saklig diskussion. Båda länderna skulle vinna på detta, inte minst Sverige. Men från svensk sida utgår man från att detta ord *måste* icke får anses betyda, att Sverige är belastat med skuld gentemot Norge eller att vårt land är moraliskt skyldigt att försvara sig. Denna uppfattning har ej sällan framträtt i den tidigare diskussionen och har urgerats ej minst av de svenska män, Torgny Segerstedt, Ture Nerman, Israel Holmgren m. fl., som författaren kallar Norges närmaste vänner i Sverige.

Sverige, Norge och Danmark förde från det andra världskrigets utbrott och fram till den 9 april i princip alldeles samma politik. De förklarade sig neutrala och försökte med alla medel hålla sig utanför kriget. Så skildes med ens de tre ländernas vägar. Danmark och Norge blevo överfallna och gingo sorgliga öden till mötes. Sverige fick vara i fred och fortsatte med sin gamla politik att söka undgå kriget. Den 9 april avgav svenska regeringen, i ett tvångsläge som inte kunde vara värre, ett löfte om strikt neutralitet, d. v. s. ur tysk synpunkt en försäkran att icke hjälpa Danmark och Norge. Vilken statsledning skulle ha handlat på annat sätt? Svaret ger sig självt, men det kan understrykas genom en ny fråga: Om exempelvis Sverige blivit överfallet men Norge

däremot ej, och ett tyskt krav på ny neutralitetsförklaring riktats till den norska regeringen — vad skulle den ha svarat?

Sedermera måste Sverige tid efter annan göra eftergifter för nya tyska krav, d. v. s. med nya medgivanden trygga fortsatt fred. Så skedde, men icke utöver en viss gräns. Gång på gång sades också nej. Denna begränsning av eftergifterna, som ingalunda var riskfri, företogs i mycket stor utsträckning just av hänsyn till Norge. Ingen svensk man i ansvarig ställning har veterligen under detta krig gjort något eller sagt något i avsikt att skada Norge. Däremot förhåller det sig som bekant så, att åtskilliga norrmän icke dragit sig för att misstänkliggöra Sveriges åtgärder och avsikter, och en allmän norsk benägenhet att inte tro väl om Sverige har länge varit för handen, och det från allra högsta ort och ned till folkets breda lager. Det skulle icke vara uppriktigt att i en öppen och vänskaplig diskussion förbigå dessa fakta.

Men i den mån man i Norge ansett, att Sverige haft en skuld att utplåna, har man nu efter krigets slut av åtskilliga uttalanden att döma insett, att anklagelserna inte äro hållbara. Detta måste ju vara innebörden i den norska tacksamhet gentemot Sverige som fått så många vackra uttryck och på vilka författaren ger auktoritativa exempel i de av honom återgivna högtidliga förklaringarna, att Sveriges självständighet under det andra världskriget varit till största nytta för Norge, ja en förutsättning för den norska frihetskampen och dess utgång. Själv ställer författaren sig på samma ståndpunkt, vilket kommer till uttryck i tydligen väl genomtänkta, generösa formuleringar.

Å andra sidan antyder han, att det alltjämt finns spörsmål som måste klaras upp. De kunna tydligen sammanfattas i en enda: Gjorde Sverige det minsta möjliga i fråga om eftergifter till tyskarna? En i sanning svår fråga! Hur och av vem skall det kunna fastställas vad som var det minsta möjliga, eller med andra ord, hur stora risker Sverige måste taga för att å ena sidan icke fällas vid framtidens domstol, å andra sidan icke underkuvas — och därmed skada både sig och Norge? Man kan endast hoppas, att så snart som möjligt så mycket material som möjligt framlägges till belysning av detta spörsmål, men också att granskningen måtte ske av män och kvinnor som ha fullt klart för sig, att efterklosheten är en den historiska sanningens svåraste fiender.

Det kan vara på sin plats att här ange några av de punkter det främst gäller, och att klargöra till vilken uppfattning den

rättskänsliga svenska opinionen kommit på grundval av de upplysningar som stått och numera stå till buds.

Hur begränsades de svenska eftergifterna till Tyskland under de två månader, då verkligt krig pågick i Norge? Svaret är, att svenska regeringen enständigt avvisade tyska krav på transport av vapen och krigsmateriel till Norge, med hänvisning till att svenska folkets hederskänsla inte tillät den att genom Sverige transitera vapen, som skulle användas eller kunde användas mot vårt broderfolk. Detta skedde i fullt medvetande om risken att Sverige kunde få dela Norges öde. I själva verket trodde regeringen att dess nej åtminstone vid ett tillfälle — i medio av maj — skulle föranleda omedelbart angrepp. Noggrant tillsågs också, att inga vapen kommo igenom under denna tid.

Kan man skäligen begära att ett land skall gå längre i solidaritet med ett annat? Finns det i modern tid något exempel att åberopa att så skett?

Att omkring 300 sjukvårdare överfördes till Narvik har i diskussionen spelat en mycket betydande roll. För offentligheten har ännu inte detta av regeringen säkerligen med största motvilja givna tillstånd blivit till uppkomst och innebörd fullständigt belyst. Det från norskt håll gjorda påståendet, att sjukvårdarna skulle varit maskerade sprängningsexperter, är föga trovärdigt och förefaller i sin kategoriska form närmast orimligt. Man behöver blott fråga sig, om så många experter behövdes för att verkställa det över lång tid utsträckta förstöringsarbetet i Narvik, där det vid denna tid sannerligen inte saknades tysk militär. Oavsett hur härmed än må förhålla sig: någon betydelse för krigets utgång i Norge kan denna transitering omöjligen ha haft. Detsamma måste gälla om det långa tåg med matvaror som den 25 april ankom till Narviksområdet med den första kontingenten sjukvårdare ombord. Det är dock beklagligt, att svenska regeringen ej tagit initiativ till en grundlig och allsidig — naturligtvis under norsk medverkan företagen — undersökning, som ensam kan skingra mystiken kring dessa företeelser.

Sedan den norska armén lagt ned vapnen den 9 juni och Sverige saknade varje möjlighet att påverka utvecklingen nödgades svenska regeringen ge sitt tillstånd till transitering av tyska militärer och varor av alla slag, alltså även krigsmateriel. Emot den ansvariga regeringens bestämda hävdande att denna eftergift var ofrånkomlig, kunna utanförstående svårligen hysa och vidhålla en annan uppfattning. Man må erinra sig situationen i

just dessa dagar. Tyskland i förbund med Ryssland. Frankrike i grund slaget. England så skakat, att man där veterligen på högtstående håll umgicks med tankar på separatfred. I Norge förhandlade högtstående norska män ur alla partier om konungens avsättning.

Kort sagt, Sverige drevs av den hårda nödvändigheten. Från början till slut kändes transiteringen som en börda, tyngre ju längre trafiken pågick, och detta även sedan svenska regeringen så småningom förmått hejda nya tyska anspråk och med tiden vidtagit inskränkningar i trafikens omfattning. Detta är ett faktum, även om förklarliga hänsyn till vår säkerhet hindrade en fullständigt fri debatt. Fortfarande frågar sig emellertid många, om icke transiteringen kunnat avbrytas tidigare än som skedde, d. v. s. före augusti 1943.

Även om denna permittent- och vapentransitering gäller emellertid uppenbarligen, att den icke haft någon som helst inverkan vare sig på det stora krigets förlopp eller på händelsernas utveckling i Norge. Detta kan givetvis inte räknas Sverige till förtjänst men är likafullt ett faktum. Och här som eljest i en saklig diskussion gäller det att mot de svenska eftergifterna väga Norges intresse, som statsminister Nygaardsvold den 16 juni 1945 uttryckte med de orden: »... nå kan vi være så pass ærlige at vi erkjenner at Sveriges nøytralitet var en lykke for Norge og det norske folk».

En sak förefaller emellertid i detta sammanhang värd att framhålla, nämligen att den svenska regeringens kritiker — och sådana funnos många, och inte bara de i pressen mest synliga — otvivelaktigt spelade en betydande roll, nämligen i så måtto att de stärkte den svenska statsledningens motståndsvilja och mod och sålunda utgjorde en positiv faktor i den svenska utrikespolitiken. Författaren är själv inne på denna tanke och har säkerligen alldeles rätt. Samtidigt påverkades dock regeringen i samma riktning av andra, som oberoende av eller snarare trots Segerstedt och hans eftersägare funno eftergiftspolitikerna i längden ohållbar.

Mycket som hänt och sagts i Norge efter den 7 maj 1945 och inte minst författarens inlägg i diskussionen visar, att det i Norge finns en klarnande uppfattning om att Sveriges politik var rimlig, ja, den enda tänkbara, antingen man nu vid närmare eftertanke menar att Sveriges politik var den enda som den svenska regeringen under föreliggande omständigheter kunde föra, eller därför att den efteråt visat sig ha varit till stor fördel för Norge. Men samtidigt som man alltså är tacksam för den svenska hjälp, vars

förutsättning just är att den tidigare så förkättade svenska utrikespolitiken bibehållit ett självständigt Sverige, ådagalägger man på tongivande norskt håll en vida mer ostentativ tacksamhet mot några prominenta förespråkare för den veterligen alldeles onyanserade uppfattningen, att Sveriges hållning under kriget varit klandervärd. Dessa män med Torgny Segerstedt i spetsen kallas gång efter annan i konsulenten Getz Wolds inlägg för Norges närmaste vänner. Nu säger författaren dock att det inte är på grund av deras häftiga kritik mot den svenska statsledningen (och, om den nya norska synen på vår utrikespolitik som helhet är riktig, också okloka och orättvisa kritik) som de blivit så uppskattade i Norge. Tacksamheten och beundran mot dessa män grundar sig därpå, att deras uttalanden under kriget betydde ett tillskott av »mod och tro och trots» för det hårt prövade norska folket. Författaren citerar en rad värtaliga och karska ord av dessa män, Torgny Segerstedt, Ture Nerman och Israel Holmgren, och han hävdar, att sådana ord betytt mera än den serie av gärningar, sammanfattningsvis av all den materiella hjälp, som det officiella Sveriges hållning möjliggjorde och medförde.

Det är vackert sagt vad författaren här säger. Det är renhårigt att säga det, och det måste mycket uppskattas, därför att det klarlägger dagens läge och stämning. Vi i Sverige måste acceptera dessa tänkesätt såsom realiteter. Men sedan de vackra talesätten avskalats står det nakna faktum kvar, att för författaren och de många norrmän, vilkas talan han för, det immateriella stöd, som låg i tidningsartiklar fulla av »mod och tro och trots», betyder mer än det materiella, som norrmännen fått i form av en tryggad tillflyktsort och många välbehövlige lekamlige håvor. Svenska opinionen skulle dock ha mycket lättare att förstå detta, om inte just en så erkänt ovederhäftig person som Israel Holmgren tillåtits figurera som ett slags andlig livskälla åt det norska folket.

Om de män, som lett Sveriges politik, är från norrmännens sida i detta sammanhang inte ens tal. Orimligt vore ej, synes det, att draga konsekvenserna av det som tidigare sagts och även uttala ett låt vara mera modererat tack till kung Gustaf, till excellenserna Hansson och Günther, till statsrådet Sköld, för att nu blott nämna några namn, och vidare till de många civila och militära tjänstemän och andra, vilkas dagliga strävan, som också krävde en hel del mod, gick ut på att Sverige icke skulle bli

ockuperat och som därmed skapade alla de möjligheter för det norska motståndet, som författaren själv uppräknar.

I själva verket är det emellertid ingen i Sverige, som *kräver* tacksamhet från Norge. Vi ha självfallet inte fört — d. v. s. regeringens fört och folket till mer än 90 % gillat — vår utrikespolitik med Norges utan med Sveriges bästa främst för ögonen. Att vi sedan befunnit oss i den positionen att vi kunnat hjälpa Norge har varit vår glädje; vi ha hjälpt Norge i stor utsträckning och på mångahanda sätt och det som en helt naturlig sak — av sympati, av lust att hjälpa. Men den som tror att vi gjort det för att få tack, han känner inte svenskarna.

Vi ha varit glada åt den tacksamhet, som spontant strömmat Sverige till mötes efter den 7 maj 1945, därför att vi uppfattat den som ett tecken — ett väntat men ändå glädjande tecken — på att norska folket börjat förstå Sveriges läge och hållning under kriget; att man i Norge mer och mer insett att vår politik var den vi måste föra; det synes också som om denna förståelse medfört att åtminstone det mesta av det öppna klandret och de försåtliga frågorna numera upphört.

Vi ha med andra ord uppfattat saken så, att norska folket numera funnit skuldteorin vara felaktig. Men då visade det sig att de svenskar, som ivrigast lanserat denna skuldteori och som inte haft ord nog starka att fördöma sitt eget lands hållning, hyllas och tackas, som Norges närmaste vänner. Och detta sker trots att Sverige, om dessa Norgevänners linje fullföljts, med stor sannolikhet icke fått vara i fred och alltså aldrig skulle ha varit i stånd att hjälpa Norge.

I denna situation känna sig många svenskar åtskilligt konfunderade. Hur går detta ihop? Man erinrar sig osökt historien om den lille prinsen, som blev tillfrågad, om han ville åka eller gå, och som svarade: »Prinsen vill både åka och gå.» Författaren hyser själv uppenbarligen tvivel om att denna hållning är logiskt möjlig. Självfallet är den det ej. Här stå förnuftet och känslorna oförmedlat mot varandra.

Det viktigaste är dock inte att sammanpressa de svenska och norska uppfattningarna. Det är att de bägge folken förstå varandra. Svensk Tidskrift är tacksam för det ridderliga och upplysande inlägget av konsulent Getz Wold. Det har varit ägnat att väcka denna förståelse och därigenom bana väg för det samarbete, som de bägge folken i kommande tider säkerligen behöva ännu mer än före 9 april 1940.